Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 821.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.80.20

Шумінська О. Б.,
старший викладач кафедри гуманітарної освіти і туризму,
факультет економіки і туризму
Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України
«Бережанський агротехнічний інститут»
https://orcid.org/0000-0002-9620-8863

КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: МОВНІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статті проаналізовано своєрідність культурних засад українського офіційно-ділового мовлення в умовах поглиблення інтеграційних зв'язків України з Європейським Союзом. Обґрунтовано, що набуття державою статусу кандидата на членство в ЄС актуалізує потребу узгодження вітчизняних комунікативних стандартів із європейськими правовими та ціннісно-етичними приписами, а мовленнєва культура фахівця перетворюється на стратегічний ресурс продуктивної міждержавної взаємодії. З'ясовано значення мовно-комунікаційної компетентності для сфери публічного адміністрування та підприємницького середовища, де рівень володіння словом безпосередньо позначається на дієвості управлінських рішень і результативності ділових перемовин. Схарактеризовано мовленнєвий етикет як органічний складник фахової комунікаційної діяльності та показник стану мовної культури суспільства, простежено зв'язок сучасних етикетних формул із традиційними українськими моделями ввічливості. На основі чинного законодавства про державну мову й новітніх наукових студій визначено центральні проблеми дотримання мовних норм в офіційно-діловій комунікації. Запропоновано систематику типових відхилень від мовних приписів на лексичному, граматичному, стилістичному, правописному та пунктуаційному рівнях, окрему увагу приділено подоланню калькування з російської мови. Розкрито специфіку цифрового етикету в середовищі інтернет-опосередкованого спілкування, а також морально-ціннісний вимір офіційного мовлення у запобіганні мовним маніпуляціям і токсичній комунікації. Наголошено на концепції зрозумілої мови (plain language) як загальноєвропейському орієнтирі та її поступовому впровадженні у вітчизняну адміністративну практику. Окреслено шляхи гармонізації національних стандартів ділового дискурсу з європейськими комунікативними моделями за умови збереження національної мовно-культурної ідентичності та пріоритетності української мови як державної. Зроблено висновок про необхідність системного підвищення мовної та комунікативної компетентності фахівців як передумови ефективної професійної взаємодії.

Ключові слова: ділове мовлення, офіційно-діловий стиль, мовна культура, європейська інтеграція, мовний етикет, професійна комунікація, мовна політика, мовнокомунікативна компетентність.

Нинішня фаза суспільних змін в Україні характеризується кардинальними зрушеннями в сфері мовного регулювання, що прямо визначають рівень фахового спілкування й загальну культуру офіційного мовлення. Отримання Україною кандидатського статусу для вступу до ЄС загострило необхідність узгодження вітчизняних комунікативних стандартів із європейськими приписами та усталеними практиками, які поширюються і на правову, і на ціннісно-етичну сфери мовної взаємодії у фаховому просторі. Мовленнєва культура спеціаліста виходить за межі суто лінгвістичного явища та перетворюється на стратегічний ресурс продуктивного співробітництва в обставинах міждержавної взаємодії й інтеграційного поступу.

Нормативно-правовим фундаментом закріплення державної мови у фаховому спілкуванні виступив Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) [1], що встановив обов'язковість застосування офіційної мови в публічній площині й сформував інституційний апарат для гарантування мовних прав. Разом із тим впровадження мовної стратегії на шляху до ЄС нерозривно пов'язане з дотриманням європейських вимог стосовно мовних прав етнічних спільнот, що породжує своєрідну суперечність, яку Б. М. Ажнюк окреслює як проблему пошуку рівноваги між зміцненням позицій офіційної мови та гарантуванням багатомовного середовища [2].

Проблематика культурних засад офіційного мовлення вивчалася у працях Г. І. Гамової [3], О. М. Назаренко [4], Т. О. Ліштаби [5], Т. О. Огарєнко [6], Н. Мордовцевої [7] та низки інших науковців. Мовленнєвий етикет у площині фахової комунікаційної діяльності розглядали О. В. Грищенко [8], А. В. Тараненко [9], Л. П. Гнатюк [10]. Однак цілісне вивчення кореляції між мовними приписами офіційного спілкування та вимогами євроінтеграційного курсу зберігає свою актуальність і вимагає детальнішого опрацювання.

Мета роботи полягає у з'ясуванні характерних рис культурних засад українського офіційного мовлення під впливом євроінтеграційних зрушень, в упорядкуванні поширених відступів від мовних приписів у фаховій комунікації та у визначенні шляхів зближення національних стандартів ділового дискурсу з європейськими комунікативними моделями.

Мовно-комунікаційна підготовленість виступає засадничою умовою продуктивної фахової діяльності, передусім у сегменті публічного адміністрування, де рівень мовлення прямо позначається на дієвості управлінських ухвал. Г. І. Гамова, вивчаючи засади й передумови втілення мовно-комунікацій-

них умінь посадовця публічної служби, доводить, що офіційне мовлення в адміністративному середовищі реалізує не тільки інформативне, а й координаційне та репрезентативне завдання, забезпечуючи достатній ступінь довіри між учасниками комунікаційного процесу [3]. Поміж провідних засад авторка виріз-няє чіткість висловлювань, узгодженість мовленнєвих дій із ситуативними обставинами, а також виконання морально-етичних правил взаємодії.

Фаховий дискурс у його теперішньому тлумаченні охоплює розгалужений діапазон комунікаційних ситуацій – від формалізованого обігу документації до неофіційного ділового листування через месенджери. О. М. Назаренко, аналізуючи характерні риси фахового дискурсу, акцентує увагу на тому, що нинішнє наукове й офіційне спілкування потребує від комуніканта не тільки граматичної коректності, а й здатності пристосовувати мовлення до розмаїтих жанрових моделей, не втрачаючи при цьому нормативної та стилістичної відповідності [4]. Загалом, саме така позиція стає особливо вагомою на етапі євроінтеграції, коли вітчизняні спеціалісти щодалі інтенсивніше взаємодіють із закордонними колегами й зобов'язані засвідчувати високу мовленнєву майстерність навіть у рамках спілкування рідною мовою. У Таблиці 1 упорядковано основні складові мовнокомунікативної компетентності у професійному середовищі.

Мовленнєвий етикет є органічним складником фахової комунікаційної діяльності та слугує одним із індикаторів стану мовної культури суспільства загалом. О. В. Грищенко, К. Г. Якушко та О. А. Гончарова вказують, що мовленнєвий етикет репрезентує сукупність усталених мовних кліше, які застосовуються задля налагодження зв'язку між учасниками спілкування, збереження обраної тональності й належного завершення розмови [8].

Продуктивним є порівняння теперішніх етикетних приписів офіційного мовлення з давніми формулами ввічливості. Л. П. Гнатюк, розглядаючи архаїчні етикетні конструкції в українській мові, переконливо демонструє, що вони відбивають своєрідність мовної моделі світу українців, зокрема шанобливе ставлення до адресата, яке проявляється завдяки розвиненій системі форм звертання та побажальних зворотів [10]. Зазначена традиція, попри певну модифікацію, зберігає свою дієвість у нинішньому офіційному мовленні у формі звертань «Шановний/Шановна», «Вельмишановний», «З повагою» та подібних, що належать до неодмінних атрибутів службової кореспонденції.

А. В. Тараненко, Т. І. Ярошовець та О. О. Кон у своїй студії підкреслюють, що фахова комунікаційна поведінка реалізується засобами мовленнєвого етикету не тільки через окремі формули, а й через комунікаційні стратегії, які задають загальний тон і вектор офіційного спілкування [9]. Виконання правил мовленнєвого етикету в офіційній площині є маркером інституційної культури й відображає рівень фаховості учасників спілкування.

Окремої уваги заслуговують мовленнєві стратегії як знаряддя результативного спілкування. Т. О. Ліштаба підкреслює, що обрання мовленнєвої стратегії в офіційній взаємодії зумовлюється не тільки метою спілкування, а й суспільно-культурним контекстом, у якому відбувається комунікація [5]. В умовах інтеграції до ЄС це свідчить про те, що вітчизняні спеціалісти повинні засвоювати комунікаційні стратегії, прийнятні для європейського фахового простору, зокрема стратегії аргументування, пошуку компромісу, покрокового відстоювання позиції тощо.

Як ілюструють відомості Таблиці 2, відступи від мовних нормативів офіційного мовлення мають комплексний характер і поширюються на всі яруси мовної структури. Найбільш укоріненими лишаються лексичні огріхи, зумовлені калькуванням із російської[11].

Культурні засади офіційного мовлення не обмежуються виконанням мовних приписів і включають також морально-етичний вимір комунікаційного процесу, що стає дедалі вагомішим на шляху зближення з європейською нормативною системою. Т. О. Огарєнко, вивчаючи етичну складову мовлення у підприємницькому середовищі, акцентує увагу на проблемі запобігання мовним маніпуляціям та деструктивному спілкуванню, актуальній і для внутрішньоорганізаційної, і для зовнішньої ділової взаємодії. Авторка констатує, що етичне спілкування базується на засадах достовірності, шанобливого ставлення до адресата й відповідальності за зміст повідомлення – цінностях, що є фундаментальними для європейської ділової культури.

Оцифровування суспільного буття, інтенсифіковане пандемією COVID-19 та умовами воєнного часу, докорінно змінило царину фахового спілкування. Вагома частка офіційних комунікацій здійснюється сьогодні в електронному просторі – через електронну пошту, мессенджери, платформи для відеозустрі-

Таблиця 1

Структурні складові мовнокомунікативної компетентності фахівця

Складова компетентності	Характеристика	Значення у діловому мовленні
Мовна (лінгвістична)	Опанування фонетичних, лексичних, граматичних і орфографічних правил	Гарантування відповідності усного та писемного мовлення нормам
Комунікативна	Здатність конструювати висловлення згідно з метою й обставинами	Забезпечення продуктивності у переговорному процесі та офіційному листуванні
Термінологічна	Опанування спеціалізованої лексики й коректне її використання	Чіткість та недвозначність формулювань в офіційних текстах
Етикетна	Виконання етикетних мовних формул та правил мовленнєвої поведінки	Формування позитивного образу організації та спеціаліста
Стилістична	Уміння диференціювати функціональні різновиди мовлення та їхні підстилі	Запобігання стилістичним відхиленням у офіційно-діловому різновиді
Цифрова	Уміння взаємодіяти в цифровому комунікаційному просторі	Виконання правил цифрового етикету в онлайн-діловій кореспонденції
Етична	Засвоєння принципів достовірності, шанобливості, підзвітності	Запобігання маніпулятивному впливу та деструктивному спілкуванню

Джерело: систематизовано автором за (Назаренко, Кабанцева, 2023, с. 152; Назаренко, 2025, с. 147; Костусяк та ін., 2025, с. 4782; Грищенко та ін., 2026, с. 506; Занько, Назаренко, 2023, с. 30; Пискун та ін., 2023, с. 39; Огарєнко, 2024, с. 82)

Таблиця 2

Класифікація типових порушень мовних стандартів у діловому мовленні

Мовний рівень	Тип порушення	Приклад помилки	Нормативний варіант
Лексичний	Русизми (кальки)	міроприємство, виписка, слідуючий, рахувати (вважати)	захід, витяг, наступний, вважати
Лексичний	Плеоназм, тавтологія	вільна вакансія, перспективи на майбутнє, у місяці травні	вакансія, перспективи, у травні
Лексичний	Невмотивовані запозичення	мінімізувати ризики, пролонгація, аутсорсинг	зменшити ризики, продовження, зовнішнє виконання
Граматичний	Ненормативне керування	згідно наказу, дякую Вас, по результатам	згідно з наказом, дякую Вам, за результатами
Граматичний	Калькований пасив	було прийнято рішення, було розглянуто	ухвалено рішення, розглянули
Граматичний	Порушення роду/числа	адрес (замість адреса), ступінь (замість ступінь ж.р.)	адреса, ступінь (ж. р.)
Стилістичний	Канцеляризми	на даний момент часу, має місце, у зв'язку з вищевикладеним	нині, відбувається, зважаючи на викладене
Стилістичний	Мовні штампи	у найкоротші строки, зі свого боку, на належному рівні	невідкладно, зі свого боку (доречність!), належно
Правописний	Іншомовні слова	діректор, проэкт, прес-конференція	директор, проєкт, пресконференція
Правописний	Велика / мала літера	рада національної безпеки, верховна рада	Рада національної безпеки, Верховна Рада
Пунктуаційний	Зайві розділові знаки	Прошу, надати інформацію. Повідомляю, що...	Прошу надати інформацію. Повідомляю, що…

Джерело: систематизовано автором за (Назаренко, Кабанцева, 2023, с. 152)

Таблиця 3

Етичні принципи ділової комунікації: українські реалії та європейські орієнтири

Принцип	Зміст	Стан реалізації в Україні	Нормативне підґрунтя
Правдивість	Правдивість відомостей у офіційному повідомленні	Унормовано законодавчо; потребує посилення моніторингу	Закон «Про інформацію» (1992)
Повага до адресата	Спрямованість на запити та інтереси адресата	Реалізується шляхом упровадження концепції зрозумілої мови	Рекомендації НКЗДМ
Неманіпулятивність	Уникнення латентного впливу за допомогою мовних інструментів	Вимагає цілісного запровадження	Етичні кодекси установ
Інклюзивність	Уникнення формулювань дискримінаційного характеру	Перебуває на етапі формування (фемінітиви)	Правопис 2019 р.
Конфіденційність	Охорона персональних відомостей у офіційній кореспонденції	Регулюється законодавством	Закон «Про захист персональних даних» (2010)
Прозорість	Прозорість та доступність офіційних текстів для громадян	Поступово впроваджується	Концепція Plain Language ЄС
Толерантність	Шанобливе ставлення до мовних і культурних розбіжностей	На етапі формування	Рамкова конвенція Ради Європи

Джерело: систематизовано автором за (Огарєнко, 2024, с. 82).

чей. О. Пискун, Г. Джевага та Н. Носовець, аналізуючи правила взаємодії в обставинах онлайн-навчання, вказують, що цифровий етикет виступає новою площиною мовної культури, яка потребує напрацювання спеціальних стандартів і методичних рекомендацій [12]. Дослідники констатують характерні порушення цифрового етикету: ігнорування пунктуаційних та орфографічних правил в електронних повідомленнях, зловживання скороченнями та абревіатурами, нехтування етикетними формулами в мессенджерах.

Орієнтація України на євроінтеграцію актуалізує необхідність переосмислення комунікаційних стратегій, які застосовуються в офіційному мовленні. Як підкреслює Т. О. Ліштаба, мовленнєва стратегія являє собою свідомий план мовної поведінки, орієнтований на досягнення визначеної комунікаційної мети [5]. У фаховому просторі обрання стратегії детермінується сукупністю чинників: статусними позиціями комунікантів, специфікою ділових взаємин, культурним оточенням, каналом комунікації.

Проведений аналіз дає змогу констатувати, що культурні засади українського офіційного мовлення перебувають у фазі динамічних трансформацій, спричинених сукупністю внутрішніх і зовнішніх факторів. Законодавче унормування статусу державної мови [1], деколонізаційні процеси у мовній царині [11], оцифровування фахової комунікації [12] утворюють нове середовище для розгортання офіційно-ділового дискурсу.

Перспективним вектором наступних розвідок є напрацювання методичного інструментарію для оцінювання рівня мовно-комунікаційної підготовленості спеціалістів в умовах євроінтеграційного курсу, а також дослідження впливу технологій штучного інтелекту й автоматизованих перекладацьких систем на якість офіційного мовлення.

Література:

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/170777.html (дата звернення: 05.07.2026).
2. Ажнюк Б. М. Мовна політика: європейські критерії і Україна. *Українське мовознавство.* 2019. Вип. 49. С. 8–39. URL: https://ukr.movoznavstvo.knu.ua/uk/article/view/338 (дата звернення: 05.07.2026).

3. Гамова Г. І. Принципи, категорії, умови реалізації мовнокомунікативної компетентності публічного управлінця в діловому дискурсі. *Державне будівництво.* 2021. № 1. С. 1–18. URL: https://periodicals.karazin.ua/db/article/download/19246/17587 (дата звернення: 05.07.2026).
4. Назаренко О. М. Особливості професійного дискурсу в сучасній науковій та діловій комунікації. *Причорноморські філологічні студії*. 2025. Вип. 9. С. 144–150. DOI: https://doi.org/10.32782/bsps-2025.9.19 (дата звернення: 05.07.2026).
5. Ліштаба Т. О. Мовні стратегії як інструмент ефективної комунікації. *Причорноморські філологічні студії*. 2026. Вип. 10. С. 40–45. DOI: https://doi.org/10.32782/bsps-2026.10.6 (дата звернення: 05.07.2026).
6. Огарєнко Т. О. Етичність мовлення в бізнес-середовищі: протидія мовним маніпуляціям і токсичній комунікації. *Причорноморські філологічні студії*. 2024. Вип. 7. С. 80–86. URL: https://journals.onmu.in.ua/index.php/philology/article/view/571/690 (дата звернення: 05.07.2026).
7. Mordovtseva N., Slobodian O., Hryhorieva I., Uzhchenko I., Tsalapova O., Makarenko I. Communication Culture as a Key Professional Skill. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2023. Vol. 15, № 3. Pp. 55–71. DOI: https://doi.org/10.18662/rrem/15.3/753 (дата звернення: 05.07.2026).
8. Грищенко О. В., Якушко К. Г., Гончарова О. А. Мовний етикет як складова професійної комунікативної поведінки. *Вісник науки та освіти*. 2026. № 1(43). С. 502–517. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1(43)-502-517 (дата звернення: 05.07.2026).
9. Тараненко А. В., Ярошовець Т. І., Кон О. О. Професійна комунікативна поведінка крізь призму мовного етикету. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2026. Вип. 217. С. 285–290. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/1177 (дата звернення: 05.07.2026).
10. Гнатюк Л. П. Архаїчні етикетні формули як відображення специфіки мовної картини світу українців. *Українське мовознавство*. 2022. Вип. 52. С. 5–18. DOI: https://doi.org/10.17721/um/52(2022).5-18 (дата звернення: 05.07.2026).
11. Karakale F. Language Impasse in Bilingual Societies: The Case of Ukraine and Russia-Ukraine War. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi.* 2022. Vol. 5, № 10. Pp. 482–501. DOI: https://doi.org/10.35235/uicd.1177819 (дата звернення: 05.07.2026).
12. Пискун О., Джевага Г., Носовець Н. Діджитал-етикет: правила комунікації в умовах онлайн-навчання. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2023. Т. 178. № 22. С. 37–45. DOI: https://doi.org/10.58407/232207 (дата звернення: 05.07.2026).
13. Занько О. В., Назаренко О. М. Формування української літературної мови. *Причорноморські філологічні студії*. 2023. Вип. 3. С. 28–33. URL: https://www.researchgate.net/publication/374131595_FORMUVANNA_UKRAINSKOI_LITERATURNOI_MOVI (дата звернення: 05.07.2026).
14. Назаренко О. М., Кабанцева Н. В. Мовна компетенція студентів як основа культури мови: особливості та порушення норми. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. пр. Київ, 2023. Вип. 74 (2). С. 148–160. URL: https://mova.knu.ua/uk/article/view/4452/3782 (дата звернення: 05.07.2026).
15. Kostusiak N., Hromyk L., Hrytsevych Y., Kryskiv M., Sydorenko O., Shumenko O. Culture of Ukrainian Scientific Language: Oral and Written Forms of Professional Communication. *Journal of Cultural Analysis and Social Change.* 2025. Vol. 10, № 2. Pp. 4779–4788. DOI: https://doi.org/10.64753/jcasc.v10i2.2339 (дата звернення: 05.07.2026).

Shuminska O. The Culture of Ukrainian Business Communication in the Context of European Integration: Language Standards for Professional Communication

Summary. The article analyzes the specific features of the cultural foundations of Ukrainian official and business communication in the context of strengthening Ukraine's integration ties with the European Union. It is substantiated that the country's acquisition of candidate status for EU membership highlights the need to harmonize national communication standards with European legal, ethical, and value-based requirements, while the speech culture of professionals becomes a strategic resource for productive interstate interaction. The significance of linguistic and communicative competence for public administration and the business environment is clarified, as the level of proficiency in professional communication directly affects the effectiveness of managerial decisions and the outcomes of business negotiations. Speech etiquette is characterized as an integral component of professional communicative activity and an indicator of the state of linguistic culture in society; the relationship between contemporary etiquette formulas and traditional Ukrainian models of politeness is also examined. Based on current legislation on the state language and recent academic studies, the key problems of compliance with linguistic norms in official and business communication are identified. A systematization of typical deviations from linguistic prescriptions at the lexical, grammatical, stylistic, orthographic, and punctuation levels is proposed, with particular attention paid to overcoming calques from the Russian language. The article examines the specific features of digital etiquette in Internet-mediated communication, as well as the moral and value dimension of official communication in preventing linguistic manipulation and toxic communication. Particular emphasis is placed on the concept of plain language as a European-wide benchmark and its gradual implementation in Ukrainian administrative practice. The study outlines ways to harmonize national standards of business discourse with European communication models while preserving national linguistic and cultural identity and maintaining the priority of Ukrainian as the state language. The article concludes that systematic improvement of professionals' linguistic and communicative competence is an important prerequisite for effective professional interaction.

Key words: official and business communication, language culture, professional communication, speech etiquette, digital etiquette, European integration, plain language, linguistic norms, business discourse.

Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.11.2026